



Jak Witkacy wykorzystał w *Szewcach* elementy przemówienia?

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Ilustracja interaktywna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Włodzimierz Lenin, *O zadaniach proletariatu w obecnej rewolucji (Tezy kwietniowe)*, [w:] Slavoj Žižek, *Rewolucja u bram. Pisma Lenina z roku 1917*, tłum. J. Kutyla, Kraków 2006, s. 123–125.
- Źródło: Stanisław Ignacy Witkiewicz, *Szewcy*, [w:] tegoż, *Dramaty*, wybór K. Puzyna, Warszawa 1983, s. 430.
- Źródło: Stanisław Ignacy Witkiewicz, *Szewcy*, [w:] tegoż, *Dramaty*, wybór K. Puzyna, Warszawa 1989, s. 430.
- Źródło: Stanisław Ignacy Witkiewicz, *Szewcy*, [w:] Stanisław Ignacy Witkiewicz, *Dramaty*, wybór K. Puzyna, Warszawa 1983, s. 419.
- Źródło: Stanisław Ignacy Witkiewicz, *Szewcy*, [w:] tegoż, *Dramaty*, wybór K. Puzyna, Warszawa 1983, s. 379.



Jak Witkacy wykorzystał w *Szewcach* elementy przemówienia?

Lenin przemawiający na placu Dvortsovaya w Petersburgu
Źródło: domena publiczna.

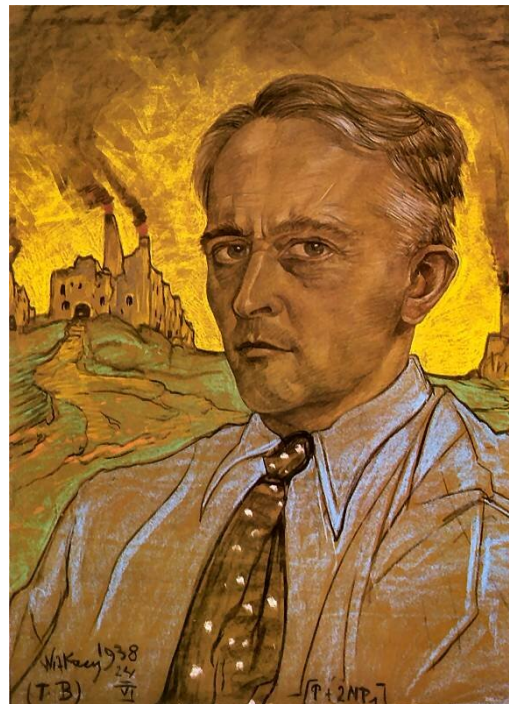
Dramatem *Szewcy* rządzi żywioł dyskusji – postaci bezustannie ze sobą rozmawiają, spierają się i wykładają swoje racje. Niektóre wypowiedzi są ukształtowane na podobieństwo przemówień, z wykorzystaniem zasad retorycznych. Ich tematyka oraz styl przywodzą na myśl partyjne wiece i wystąpienia radykalnych, rewolucyjnych działaczy żyjących w czasach Witkacego.

Twoje cele

- Rozpoznasz środki retoryczne wykorzystane przez Witkacego w *Szewcach*.
- Zestawisz kompozycję wypowiedzi bohaterów dramatu z zasadami sztuki retorycznej.
- Porównasz tematykę i styl wypowiedzi postaci dramatu z przemówieniami politycznymi rewolucjonistów.

Przeczytaj

Stanisław Ignacy Witkiewicz urodził się jako jedyny syn Stanisława Witkiewicza (1851–1915), młodopolskiego malarza, architekta i pisarza. Dorastał w otoczeniu sztuki, z domu wyniósł również zamiłowanie do nauki, przede wszystkim do filozofii, którą zajmował się od najmłodszych lat. Witkacy był świadkiem przemian cywilizacyjnych i politycznych początku XX wieku. Podczas I wojny światowej służył w armii carskiej Rosji, był również świadkiem rewolucji październikowej. Na własne oczy obserwował przemiany zachodzące w II Rzeczypospolitej po odzyskaniu niepodległości. Jego dzieła literackie wielokrotnie nawiązywały do problemów egzystencjalnych współczesnego społeczeństwa oraz do dyskusji światopoglądowych czasów Młodej Polski, a później dwudziestolecia międzywojennego.



Stanisław Ignacy Witkiewicz, *Autoportret*, 1938
Źródło: domena publiczna.

Przemówienia rewolucjonistów

W czasach I wojny światowej Witkacy jako rosyjski poddany zaciągnął się do służby w wojsku carskim. W latach 1914–1917 służył w Pawłowskim Pułku Lejbguardii, elitarnym oddziale piechoty stacjonującym w Petersburgu. Tam w roku 1917 był bezpośrednim świadkiem rewolucji październikowej. Wydarzenie to wpłynęło na jego światopogląd, teorie historiozoficzne oraz katastroficzne przekonania. Zaznajomiło go też z retoryką rewolucjonistów.



Isaak Brodski, *Lenin w Fabryce Putiłowskiej w maju 1917*

Źródło: domena publiczna.

Mowy wygłaszane w *Szewcach* przez reprezentantów ścierających się ze sobą stronnictw mają wiele wspólnego z wypowiedziami polityków żyjących w czasach Witkacego. Pisarz parafrazował w tekście dramatu poglądy polskich nacjonalistów, socjalistycznych działaczy społecznych, zaczerpnął też wiele ze stylu wypowiedzi rosyjskich działaczy, z Włodzimierzem Leninem (1870–1924) na czele, który został wprost wspomniany w tekście dramatu:

((Stanisław Ignacy Witkiewicz

Szewcy

SAJETAN

spokojnie, twardo

Nie. I jako Lenin, jako sługa klasy, różnił się mimo całej morowości indywidualnej od Aleksandra Wielkiego, który osobowym fantastą potęgi był, tako ja się różnię od tego psa!

Źródło: Stanisław Ignacy Witkiewicz, *Szewcy*, [w:] Stanisław Ignacy Witkiewicz, *Dramaty*, wybór K. Puzyna, Warszawa 1983, s. 419.

Sajetan, przywódca rewolucji szewców, wielokrotnie wygłasza przemowy dotyczące koniecznych zmian w organizacji przyszłego społeczeństwa. Nieustannie dyskutuje z innymi postaciami dramatu, co może przywodzić na myśl niekończące się dysputy toczone podczas politycznych wieców:

Szewcy

SCURVY

Czy myślicie, Sajetanie, że kiedyś będzie inaczej? Czy wy naprawdę myślicie, że wszyscy będą mogli być zmechanizowani i ustandaryzowani w pracy ręcznej? Nie — zawsze będą dyrektorzy i urzędnicy wyżsi, którzy będą musieli nawet co innego jeść niż majstrzy w fabrykach, bo praca umysłowa wymaga innych składników mózgu — mózgu i jedzenia.

Czeladnik II płacze.

SAJETAN

Hej — ale będą jeść odpowiednie preparaty bez smaku, a nie langusty i waparsje jak ty, prokuratorze sądu najwyższego dla społecznych nieporozumień kapitału z pracą. Ty elityczny rzezańcze! W naszych czasach, tych tam faszystowskich syndykalistów w rodzaju mego syna, ty możesz jeszcze żyć jak soliter w zepsutym bańdziuchu rozkładającej się socjety. Ale jak prawdziwi syndykaliści zwałą państwo w ogóle, takich jak ty nie będzie trzeba. Będzie towarzysz-dyrektor prawdziwy, okarmiony obrzydliwymi pigułkami...

Płacze.

SCURVY

Macie po prostu kompleks langusty — wy i wam podobni. Nie, Sajetanie, tego nie będzie nigdy. Nie może się tak zdegenerować nasz gatunek, żeby narządy trawienia skurczyły się i przystosowały do paru pigułek. Wtedy proporcjonalnie zdegenerowałoby się wszystko tak, że w ogóle żadnych problemów by nie było: byłaby kupa dogasających pierwotniaków, a nie społeczeństwo, cierpiące nieuleczalnie na zależność swych części jednych od drugich.

Ton, a także treść dyskusji Sajetana i Scurvy'ego wpisują się w rewolucyjną retorykę, którą Witkacy poznał podczas pobytu w Rosji. Wypowiedzi bohaterów dotyczą kwestii politycznych szeroko dyskutowanych w okresie artystycznej działalności autora *Szewców*. Nie wyrażają jednak jego osobistych poglądów. Pisarz streścił przekonania bolszewików i faszystów po to, by przedstawić własną teorię historiozoficzną dotyczącą następujących po sobie przemian społecznych.

Sztuka dobrego wysławiania się

Przemówienia osób dramatu są przeplatane wypowiedziami pozostałych postaci – nie są więc monologami. Zawierają jednak w sobie elementy charakterystyczne dla kompozycji mowy. Witkacy rozpiął je, korzystając z szerokiej gamy środków wykorzystywanych przez profesjonalnych oratorów.

Nauką, która opisuje zasady dobrego wysławiania się i formułowania perswazyjnej wypowiedzi, jest retoryka. Sztuka przemawiania była istotnym elementem wykształcenia już w starożytności, a oracje greckich i rzymskich retorów, takich jak Gorgiasz (ok. 480 p.n.e. – ok. 385 p.n.e.), Demostenes (382 p.n.e. – 322 p.n.e.) czy Ciceron (106 p.n.e. – 43 p.n.e.), przeszły do historii i niejednokrotnie ją zmieniały.

Znawcy retoryki głoszą, że do przekonania słuchacza nie wystarczą tylko dobrze dobrane argumenty – równie ważny jest sposób ich wysłowienia. W ramach przemówienia orator może używać wielu **tropów** retorycznych służących zainteresowaniu odbiorcy i wzbudzeniu w nim emocji. Do takich środków należy między innymi metafora, która pobudza wyobraźnię słuchacza. Często stosowanym tropem jest także **emfaza**, która nadaje wypowiedzi silne, emocjonalne zabarwienie, oraz na przykład sarkazm, który służy zjadliwemu wyszydzeniu zdania oponentów.

Według zasad retoryki prawidłowo sformułowaną wypowiedź cechują cztery właściwości: poprawność (wynikająca z opanowania języka i sztuki wysłowienia), jasność (służąca zrozumiałemu wyłożeniu myśli), stosowność (polegająca na dopasowaniu stylu do tematu) oraz ozdobność (wykorzystująca estetykę słowa).

Wypowiedzi bohaterów *Szewców* są niekiedy skonstruowane wbrew tym regułom. Witkacy narusza je celowo. Wykorzystuje zalecenia retoryki, a jednocześnie je podważa – postaci ulegają żywiołowi dyskusji, ale ich głównym celem nie jest przekonanie innych do swoich racji. Przede wszystkim bohaterowie usiłują wysłowić wewnętrzną pustkę wrażliwej jednostki w czasach, gdy cywilizacja europejska osiąga swój kres. Jałowość tych schyłkowych rozmów ilustruje między innymi „pośmiertny” monolog Sajetana:

Stanisław Ignacy Witkiewicz

Szewcy

((SAJETAN

nie odwracając się w tył mówi do publiki

Tera bede gadał. Dobrze, żeście mnie zakatrupili, niczego się już nie boję i powiem prawdę: jedna jest dobra rzecz na świecie, to indywidualne istnienie w dostatecznych warunkach materialnych. *(Tamci leżą aż do odwołania.)* Zjeść, poczytać, pogwajdlić, pokierdasić i pójść spać. Poza tym nie ma nic – to jest, psia ich ścierwa, pyknicka filozofia. Bo co są te tak zwane wielkie idee społeczne? Oto to, co i w tej chwili powiedziałem, tylko nie dla mnie, a dla wszystkich. Bo o tym czasie, co go można będzie na popularne czytanki poświęcić, to ja mówić nie będę. W robieniu czegoś dla kogoś, w wyrzeczeniu się siebie dla drugich nawet mały człowiek może stać się wielkim, gdy inaczej już nie może. To jest ta wielkość „dla wszystkich” mówię to w cudzysłowie, bo wielkość istotna to ino je w indywidualnym napięciu i w stopniu zginania tym napięciem rzeczywistości: myślą czy wolą uzbrojoną w pięść to wszystko jedno. I tak to w powszechności małość w wielkość przez wspólnotę się zamienia. — Do cholery w ogóle z takim rozumowaniem... *(Hiper-Robociarz podchodzi do niego i wali mu z dużego colta w ucho. Sajetan mówi dalej, jakby nic. Wszyscy podnoszą się, tylko jeden Fierdusieńko leży dalej.)* I to wszystko niezależnie od tego, czy indywiduum jest osobowym fantastą i maniakiem swojej „n” potęgą, czy sługą i wyrazicielem klasy jakiejś — wszystko jedno jakiej...

Źródło: Stanisław Ignacy Witkiewicz, *Szewcy*, [w:] tegoż, *Dramaty*, wybór K. Puzyna, Warszawa 1989, s. 430.

Sajetan używa typowych dla przemówień figur słownych, takich jak **enumeracja** – służąca uwypukleniu myśli za pomocą szeregu wyrazów będących elementami pewnej całości: „Zjeść, poczytać, pogwajdlić, pokierdasić i pójść spać”. Pojawiają się pytania retoryczne: „Bo co są te tak zwane wielkie idee społeczne?”. Jednocześnie szewc nie zachowuje stosownego stylu w swojej wypowiedzi – używa wyrażen potocznych, przekleństw („psia ich ścierwa”, „Do cholery w ogóle z takim rozumowaniem”). Jego mowa nie pełni bowiem funkcji *stricte* perswazyjnej – Sajetan nie przekonuje swoimi słowami odbiorców sztuki, lecz jest tylko jednym z wielu głosów ścierających się z rewolucyjnym chaosie. I podobnie jak pozostałym, Witkacy nie przepisuje mu zdolności do zmiany biegu wydarzeń, toczących się według nieubłaganych praw historii.

Słownik

bolszewizm (leninizm)

(ros. *большевизм*) – powstała na bazie marksizmu filozofia polityczna stworzona przez Włodzimierza Lenina, zakładająca m.in. uświadomienie proletariatu przez rewolucjonistów, przejęcie władzy w jego imieniu drogą zbrojną i wprowadzenie tzw. dyktatury proletariatu

emfaza

(gr. *émpbasis* – podkreślenie, wzmocnienie) – nacisk emocjonalny na pewne zdania, wyrazy

enumeracja

(łac. *enumeratio*) – wyliczenie, paralelizm polegający na wymienieniu w szeregu analogicznie zbudowanych zdań coraz to nowych elementów tej samej kategorii

Pawłowski Pułk Lejbgwardii

elitarny oddział piechoty Imperium Rosyjskiego formowany w latach 1790–1918, walczący m.in. podczas wojen napoleońskich oraz w czasie I wojny światowej

pyknik

w typologii budowy ciała niemieckiego psychiatry Ernsta Kretschmera osoba otyła, niskiego lub średniego wzrostu, skłonna do czasowych wahań nastroju

retoryka

(łac. *rhetorica*) – sztuka dobrego wysławiania się, tworzenia perswazyjnej, artystycznej wypowiedzi; też: nauka zajmująca się komunikacją słowną

rewolucja październikowa

wywołany w październiku 1917 roku zbrojny przewrót dokonany w Rosji przez stronnictwo bolszewików, w którego wyniku władzę przejęli komuniści, obalając panujący od czasu rewolucji lutowej 1917 roku Rząd Tymczasowy

tropy

(łac. *tropus* < gr. *trópos* – zwrot, obrócenie) – celowe przekształcenia znaczeń słów, np. poprzez ich użycie w zaskakującym kontekście, w sposób odbiegający od utartego sposobu mówienia. Do tropów retorycznych zaliczano do nich metaforę, metonimię, synekdochę, peryfrazę, hiperbolę, a także niekiedy alegorię i ironię

Ilustracja interaktywna

Polecenie 1

Poszukaj w tekście dramatu *Szewcy* wypowiedzi możliwie najbardziej zbliżonej do zaprezentowanego schematu budowy przemówienia. Sformułuj wypowiedź pisemną, w której opiszysz, w jaki sposób wybrany fragment realizuje klasyczną konstrukcję mowy.

Popiersie Cyncerona. Rzeźba w drewnie z XV wieku

Źródło: Joachim Köhler, dostępny w internecie: commons.wikimedia.org, licencja: CC BY-SA 3.0.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:   

Ćwiczenie 1



Zaznacz cechy prawidłowo sformułowanego przemówienia.

☐ stosowność

☐ ekspresyjność

☐ poprawność

☐ podniosłość

☐ jasność

☐ ozdobność

☐ poetyckość

☐ niejednoznaczność

Ćwiczenie 2



Oceń prawdziwość zdań. Zaznacz P, jeśli zdanie jest prawdziwe, lub F – jeśli jest fałszywe.

Zdanie	Prawda	Fałsz
„Podział” jako część kompozycyjna przemówienia polega na rozłożeniu głównej myśli na części składowe.	P ☐	F ☐
Opowiadanie jest według zasad retoryki trzecim w kolejności elementem kompozycji przemówienia, przygotowującym grunt pod argumentację.	P ☐	F ☐
Dla perswazyjnej skuteczności mowy istotne jest oddzielenie od siebie jej kolejnych elementów: wstępu, podziału, opowiadania, argumentacji, odparcia zarzutów i zakończenia.	P ☐	F ☐
Witkacy w dramacie <i>Szewcy</i> stosował się ściśle do zasad sztuki retoryki.	P ☐	F ☐



Przyporządkuj cytaty pochodzące z *Szewców* Witkacego do elementów kompozycyjnych przemówienia.

„Kona ona ludzkość pod gniotem cielska
gnijącego, złośliwego nowotwora
kapitału, na którym, nikiel
putryfikacyjne owe bąble,
faszystowskie rządy powstają i pękają,
puszczając smrodliwe gazy zagniętej
w sobie, w sosie własnym,
bezosobowej ciżby ludzkiej”.

Odpieranie zarzutów

„Nie będziemy gadać niepotrzebnych
rzeczy”.

Argumentacja

„Może się to wydać nad wyraz
śmiesznym, ale nikt nie wie, że tu tkwił
perwersyjny węzeł sił mogących
rozsadzić całą naszą przyszłość
i pogrążyć świat w anarchii”.

Opowiadanie

„Stworzenie obiektywnego aparatu
w postaci elity całej ludzkości jest
niemożliwe, ponieważ przyrost
intelektu odbiera odwagę czynu:
największy mędrzec nie domyśli myśli
swych do końca ze strachu choćby
przed samym sobą i obłędem, a i tak
będzie to za słabe wobec
rzeczywistości”.

Wstęp

Bibliografia: Stanisław Ignacy Witkiewicz, *Szewcy*, [w:] tegoż, *Dramaty*, wybr. K. Puzyna, Warszawa 1983, s. 375, 376, 387, 394.



W poniższej wypowiedzi Sajetana zaznacz kolorem czerwonym zdania charakterystyczne dla wstępu oracji, kolorem zielonym – podział, a kolorem niebieskim – argumentację.

 zielony

 czerwony

 niebieski

Stanisław Ignacy Witkiewicz, *Szewcy* [fragment] />

SAJETAN*nie odwracając się w tył mówi do publiki* />

Tera bede gadał. Dobrze, żeście mnie zakatrupili, niczego się już nie boję i powiem prawdę: jedna jest dobra rzecz na świecie, to indywidualne istnienie w dostatecznych warunkach materialnych.

(Tamci leżą aż do odwołania.)

Zjeść, poczytać, pogwajdzić, pokierdaścić i pójść spać. Poza tym nie ma nic — to jest, psia ich ścierwa, pyknicka filozofia. Bo co są te tak zwane wielkie idee społeczne? Oto to, co i w tej chwili powiedziałem, tylko nie dla mnie, a dla wszystkich. Bo o tym czasie, co go można będzie na popularne czytanki poświęcić, to ja mówić nie będę.

W robieniu czegoś dla kogoś, w wyrzeczeniu się siebie dla drugich nawet mały człowiek może stać się wielkim, gdy inaczej już nie może. To jest ta wielkość „dla wszystkich” mówię to w cudzysłowie, bo wielkość istotna to ino je w indywidualnym napięciu i w stopniu zginania tym napięciem rzeczywistości: myślą czy wolą uzbrojoną w pięść to wszystko jedno. I tak to w powszechności małość w wielkość przez wspólnotę się zamienia. — Do cholery w ogóle z takim rozumowaniem...

(Hiper-Robociarz podchodzi do niego i wali mu z dużego colta w ucho. Sajetan mówi dalej, jakby nic. Wszyscy podnoszą się, tylko jeden Fierdusieńko leży dalej.)

I to wszystko niezależnie od tego, czy indywiduum jest osobowym fantastą i maniakiem swojej „n” potęgi, czy sługą i wyrazicielem klasy jakiejś — wszystko jedno jakiej...

Bibliografia: Stanisław Ignacy Witkiewicz, *Szewcy*, [w:] tegoż, *Dramaty*, wybr. K. Puzyna, Warszawa 1983, s. 430.



Przeformułuj wypowiedź Sajetana, usuwając z niej słownictwo niestosowne do tematyki filozoficznej.

((Stanisław Ignacy Witkiewicz

Szewcy

Tera bede gadał. Dobrze, żeście mnie zakatrupili, niczego się już nie boję i powiem prawdę: jedna jest dobra rzecz na świecie, to indywidualne istnienie w dostatecznych warunkach materialnych. (*Tamci leżą aż do odwołania.*) Zjeść, poczytać, pogwajdzić, pokierdasić i pójść spać. Poza tym nie ma nic — to jest, psia ich ścierwa, pyknicka filozofia. Bo co są te tak zwane wielkie idee społeczne? Oto to, co i w tej chwili powiedziałem, tylko nie dla mnie, a dla wszystkich. Bo o tym czasie, co go można będzie na popularne czytanki poświęcić, to ja mówić nie będę. W robieniu czegoś dla kogoś, w wyrzeczeniu się siebie dla drugich nawet mały człowiek może stać się wielkim, gdy inaczej już nie może. To jest ta wielkość „dla wszystkich” mówię to w cudzysłowie, bo wielkość istotna to ino je w indywidualnym napięciu i w stopniu zginania tym napięciem rzeczywistości: myślą czy wolą uzbrojoną w pięść to wszystko jedno. I tak to w powszechności małość w wielkość przez wspólnotę się zamienia. — Do cholery w ogóle z takim rozumowaniem... (*Hiper-Robociarz podchodzi do niego i wali mu z dużego colta w ucho. Sajetan mówi dalej, jakby nic. Wszyscy podnoszą się, tylko jeden Fierdusieńko leży dalej.*) I to wszystko niezależnie od tego, czy indywidualum jest osobowym fantastą i maniakiem swojej „n” potęgi, czy sługą i wyrazicielem klasy jakiejś — wszystko jedno jakiej...

Ćwiczenie 6



W dramacie *Szewcy* znajdź wypowiedzi, w których zostały wykorzystane tropy retoryczne: metafora, emfaza i sarkazm.

metafora

emfaza

sarkazm

Ćwiczenie 7



Napisz rozprawkę na 200 słów, w której odpowiesz na pytanie: Jaki cel mają wypowiedzi Sajemana, które bohater wygłasza po tym, jak zostaje zabity przez czeladników?



Poniższy fragment pochodzi z odczytu Włodzimierza Lenina wygłoszonego w Petersburgu w kwietniu 1917 roku, czyli w czasie, gdy przebywał tam Witkacy. Porównaj tezy przywódcy bolszewików z poglądami Sajetana z *Szewców* w rozprawce na 200 słów.

((Włodzimierz Lenin

O zadaniach proletariatu w obecnej rewolucji (Tezy kwietniowe)

W naszym stosunku do wojny, która ze strony Rosji również przy nowym rządzie Lwowa i spółki pozostaje bezwarunkowo wojną grabieżczą, imperialistyczną ze względu na kapitalistyczny charakter tego rządu, niedopuszczalne są najdrobniejsze choćby ustępstwa na rzecz „rewolucyjnego «oboronczestwa»”.

Na wojnę rewolucyjną, która by istotnie usprawiedliwiała obronę rewolucyjnej ojczyzny, świadomy proletariat może dać swą zgodę jedynie pod warunkiem: a) przejścia władzy w ręce proletariatu i przyłączających się najbiedniejszych części chłopstwa; b) wyrzeczenia się wszelkich aneksji w rzeczywistości, a nie tylko w słowach; c) całkowitego, faktycznego zerwania ze wszystkimi interesami kapitału.

Wobec niewątpliwej uczciwości szerokich warstw zwykłych zwolenników obrony rewolucyjnej ojczyzny uznających wojnę tylko jako coś koniecznego, a nie jako środek do podbojów, wobec oszukiwania ich przez burżuazję należy im szczególnie dokładnie, wytrwale, cierpliwie wyjaśniać ich błąd, wyjaśniać nierozzerwalny związek kapitału z wojną imperialistyczną, wykazywać, że bez obalenia kapitału nie można zakończyć wojny prawdziwie demokratycznym, nienarzuconym przemocą pokojem [...].

Swoistość chwili bieżącej w Rosji polega na przechodzeniu od pierwszego etapu rewolucji, który na skutek niedostatecznego uświadomienia i zorganizowania proletariatu dał władzę burżuazji, do drugiego jej etapu, który powinien oddać władzę w ręce proletariatu i najbiedniejszych warstw chłopstwa.

To przechodzenie cechuje z jednej strony maksimum legalności (Rosja jest teraz najbardziej wolnym krajem na świecie spośród wszystkich krajów walczących), z drugiej strony – to, że nie stosuje się przemocy wobec mas, i wreszcie wynikający z nieświadomości, pełen zaufania stosunek tych mas do rządu kapitalistów, najgorszych wrogów pokoju i socjalizmu.

Ta swoistość wymaga od nas umiejętności przystosowania się do szczególnych warunków pracy partyjnej wśród niezmiernie szerokich mas proletariatu, które dopiero co obudziły się do życia politycznego.

Źródło: Włodzimierz Lenin, *O zadaniach proletariatu w obecnej rewolucji (Tezy kwietniowe)*, [w:] Slavoj Žižek, *Rewolucja u bram. Pisma Lenina z roku 1917*, tłum. J. Kutyla, Kraków 2006, s. 123–125.

Praca domowa

Wybierz jedną z wypowiedzi bohaterów *Szewców* i uzupełnij ją tak, by zawierała wszystkie podstawowe elementy kompozycji mowy według zasad retoryki: wstęp, podział, opowiadanie, argumentację, odparcie zarzutów oraz zakończenie.

Dla nauczyciela

Autor: Katarzyna Lewandowska

Przedmiot: Język polski

Temat: Jak Witkacy wykorzystał w *Szewcach* elementy przemówienia?

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

6) rozpoznaje w tekstach literackich: ironię i autoironię, komizm, tragizm, humor, patos; określa ich funkcje w tekście i rozumie wartościujący charakter;

8) wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe;

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

II. Kształcenie językowe.

1. Gramatyka języka polskiego. Uczeń:

1) wykorzystuje wiedzę z dziedziny fleksji, słowotwórstwa, frazeologii i składni w analizie i interpretacji tekstów oraz tworzeniu własnych wypowiedzi;

3) rozpoznaje argumentacyjny charakter różnych konstrukcji składniowych i ich funkcje w tekście; wykorzystuje je w budowie własnych wypowiedzi;

4) rozumie rolę szyku wyrazów w zdaniu oraz określa rolę jego przekształceń w budowaniu znaczenia wypowiedzi.

3. Komunikacja językowa i kultura języka. Uczeń:

2) zna pojęcie aktu komunikacji językowej oraz jego składowe (komunikat, nadawca, odbiorca, kod, kontekst, kontakt);

3) rozpoznaje i określa funkcje tekstu (informatywną, poetycką, metajęzykową, ekspresywną, impresywną – w tym perswazyjną);

4. Ortografia i interpunkcja. Uczeń:

1) stosuje zasady ortografii i interpunkcji, w tym szczególnie: pisowni wielką i małą literą, pisowni łącznej i rozłącznej partykuły nie oraz partykuły -bym, -byś, -by z różnymi częściami mowy; pisowni zakończeń -ji, -ii, -i ; zapisu przedrostków roz-, bez-, wes-, wz-, ws-; pisowni przyimków złożonych; pisowni nosówek (a, ę) oraz połączeń om, on, em, en ; pisowni skrótów i skrótowców;

2) wykorzystuje składniowo-znaczeniowy charakter interpunkcji do uwypuklenia sensów redagowanego przez siebie tekstu;

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych;

3) rozumie i stosuje w tekstach retorycznych zasadę kompozycyjną (np. teza, argumenty, apel, pointa);

4) wyjaśnia, w jaki sposób użyte środki retoryczne (np. pytania retoryczne, wyliczenia, wykrzyknienia, paralelizmy, powtórzenia, apostrofy, przerzutnie, inwersje) oddziałują na odbiorcę;

6) rozumie, na czym polega logika i konsekwencja toku rozumowania w wypowiedziach argumentacyjnych i stosuje je we własnych tekstach;

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;

2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki;

6) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: wypowiedź o charakterze argumentacyjnym, referat, szkic interpretacyjny, szkic krytyczny, definicja, hasło encyklopedyczne, notatka syntetyzująca;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

1) odczytuje tekst w jego warstwie semantycznej i semiotycznej;

10) rozumie pojęcie parafrazy, parodii i trawestacji, wskazuje ich wzorce tekstowe; wykorzystuje te pojęcia w interpretacji utworu literackiego;

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

1) odróżnia elementy stałe i fakultatywne przemówień;

2) stosuje różne typy dowodzenia w wypowiedzi (indukcyjne, dedukcyjne, sylogizmy);

3) rozpoznaje wywód o charakterze demagogicznym oraz metodę pytań podchwytliwych i sugerujących;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

Cele operacyjne. Uczeń:

- określa funkcję wybranych środków retorycznych, np. emfazy, enumeracji,
- charakteryzuje klasyczną konstrukcję mowy,
- zestawia kompozycję wypowiedzi bohaterów *Szewców* z zasadami sztuki retorycznej,
- porównuje tematykę i styl wypowiedzi postaci dramatu z przemówieniami politycznymi rewolucjonistów.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- metoda aktywizująca – spacer klasowy.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Przygotowanie do zajęć. Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał „Jak Witkacy wykorzystał w *Szewcach* elementy przemówienia?”. Uczestnicy zajęć zapoznają się z fragmentem utworu dramatycznego w e-materiale: Przemówienie Sajemana. Przygotowują się do omówienia i odpowiedzi na pytanie: Jakie cechy przemówienia Sajemana nie są zgodne z klasycznym wzorcem budowy przemówienia?

2. Nauczyciel poleca także, by uczniowie przygotowali przykłady przemówień współczesnych polityków.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji oraz cele zajęć, omawiając lub ustalając razem z uczniami kryteria sukcesu.
2. Lekcja rozpoczyna się od pytania wstępnego, które zadaje nauczyciel: jakie cechy powinno mieć skuteczne przemówienie? Uczniowie odpowiadają swobodnie, a jedna osoba notuje propozycje pozostałych na tablicy.

Faza realizacyjna:

1. Uczniowie oglądają grafikę interaktywną zamieszczoną w e-materiale. Następnie wykonują, w parach, polecenie 1 dołączone do tej sekcji. Uzupełniają w ten sposób swoją wiedzę na temat cech skutecznego przemówienia.
2. Nauczyciel prosi wybraną osobę, by zaprezentowała przygotowany w domu przykład przemówienia współczesnego polityka. Uczniowie podczas oglądania materiału notują swoje spostrzeżenia wg następującego klucza pytań, które nauczyciel notuje na tablicy:
 - czy przemówienie odpowiada klasycznemu wzorcowi retorycznemu?
 - czy mówca manipuluje odbiorcą, a jeśli tak, to w jaki sposób?
 - czy mówca wykorzystuje pozajęzykowe środki perswazji?
 - czy mowa jego ciała wydaje się być zgodna z treścią przemówienia?
 - czy mówca jest przekonujący, czy wzbudza zaufanie odbiorcy?
 - czy jego przekaz jest jasny?Po omówieniu spostrzeżeń uczniów nauczyciel przechodzi do ćwiczenia dotyczącego przemówienia Sajemana i prosi, by uczniowie odpowiedzieli indywidualnie na pytanie: Przeformułuj wypowiedź Sajemana tak, aby usunąć z niej elementy niestosowne do poruszanej przez niego tematyki filozoficznej.
3. Później uczniowie dobierają się w pary i wykonują ćwiczenia 1-4 i 6 z sekcji Sprawdź się. Nauczyciel weryfikuje poprawność ich odpowiedzi.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel ponownie odczytuje temat lekcji i inicjuje krótką rozmowę na temat kryteriów sukcesu. Czego się uczniowie nauczyli? Na koniec prosi chętnego ucznia o podsumowanie i – jeśli to potrzebne – uzupełnia informacje.

Praca domowa:

1. Uczniowie wykonują ćw. 7 lub 8 z e-materiału (do wyboru).

Materiały pomocnicze:

- Leokadia Kaczyńska, *Jak prowadzić dialog z tekstem dramatycznym?*, w: *Metodyka literatury*, tom 2, wybór i oprac. J. Pachecka, A. Piątkowska, K. Sałkiewicz, Warszawa 2002.
- Mirosław Korolko, *Sztuka retoryki. Przewodnik encyklopedyczny*, Warszawa 1990.
- Heinrich Lausberg, *Retoryka literacka. Podstawy wiedzy o literaturze*, Albert Gorzkowski (tł.), Jerzy Axer, Andrzej Borowski, Maria Cytowska, Romuald Turasiewicz (konsultacja naukowa), Bydgoszcz 2002.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą wykorzystać multimedium „Ilustracja interaktywna” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.